

Cântece religioase ale pavlichienilor bănăteni legate de sărbătorile bisericesti de Carabenciov Ani Rafaela Funk Arthur

I. Pavlichienii; privire istorică

Pavlichienii bănăteni sunt astăzi un grup relativ unitar din punct de vedere lingvistic, cultural și religios trăind în trei sate din Banatul românesc. Nu ne ocupăm aici de originile lor îndepărtate, în legătură cu care există diferite teorii, toate insuficient argumentate. În mod cert, o populație purtând acest nume există în Armenia în sec. al VII-lea. Strămutați de bizantini în Balcani, pavlichienii vor fi regăsiți sub stăpânire turcească vorbind un dialect slav și păstrându-și cu statornicie identitatea împotriva oricăror încercări de imixtiune islamică sau creștin-ortodoxă. Creștinarea lor prin misionari catolici s-a încheiat abia în sec. al XVI-lea.

În urma unei răscoale esuate din 1688 cea mai mare parte dintre ei este strămutată peste Dunăre de episcopul lor Nikola Stanislavici care trăia deja în Oltenia. Aici ei au trăit până în 1738 când în urma retragerii austrieșilor după războiul pierdut (1737-1738), episcopul îi mută din nou, nevrând să accepte o nouă stăpânire turcească pentru "turma" sa. Prima localitate a bulgarilor pavlichieni în Banat se întemeiază în primăvara anului 1738: Star Bisnov (denumire română ulterioară: Besenova-Veche, actualmente Dudestii-Vechi). Este cel mai mare sat al pavlichienilor ajungând în anul 1869 la 7529 locuitori. După această dată, prin emigrări și războaie populația scade. Din 1745 există un învățător numit de stat, în 1814 se construiește o școală cu 12 săli de clasă, înlocuită în 1912 cu o clădire similară care mai există și astăzi. În 1935 se înființează un cor bărbătesc și o trupă de teatru.

Cât despre biserică, în 1800 se ridică al treilea edificiu, existent astăzi, instalându-se ceva mai târziu o orgă "Welter".

Comuna Vinga (de la slav. "vinica") a fost întemeiată în 1741. Temporar a fost oras numindu-se "Theresienstadt" după împărăteasa Maria-Theresia. În 1744 împărăteasa a reînnoit privilegiile acordate deja de tatăl ei, împăratul Carol al VI-lea, pe când pavlichienii se aflau încă în Oltenia: scutirea de orice dări și de serviciul militar. Numărul maxim de locuitori s-a atins în 1956 (5810). Prima școală s-a construit în 1782 iar în 1893 s-a sfințit impunătoarea biserică în stil neo-gotic.

Localitatea Brestea s-a întemeiat în 1842-1845 de către 100 de familii din Dudestii-Vechi. Numărul maxim de bulgari a fost atins în 1887 (1087), în 1956 ei nu mai erau decât 815. Despre acest sat este de menționat faptul că biserica actuală a fost construită în 1902 de locuitori cu mijloacele lor proprii.

Despre situația politică și influența ei asupra pavlichienilor trebuie spus următoarele: pe parcursul sec. al XVIII-lea și în prima jumătate a celui următor, în Banatul din cadrul Imperiului Habsburgic, limba oficială a fost când germană când maghiară. Totuși, pavlichienii au reușit să-și păstreze în cadrul bisericii propria limbă, primind de obicei preoți "iliri" (= croați). Și în perioada "voevodatului sârbesc" pavlichiana s-a putut menține neoficial. Oficial ea a fost introdusă în 1862 când episcopul de Cenad de atunci, Alexander Bonaz, a ținut prima predică în pavlichiană, îndemnându-l pe credinciosii la păstrarea credinței catolice și a limbii strămoșești. În privința școlilor se știe că în 1793, la Dudesti existau două: una "iliră" și alta maghiară. La 1862 pavlichiana a devenit și în școală "oficială", dar după instaurarea dualismului austro-ungar ea a fost din nou înlăturată (în 1894 la Dudestii-Vechi și doi ani mai târziu la Vinga).

De maximă importanță pentru pavlichieni au fost cărțile, primele apărând deja în timpul voevodatului sârbesc: Catehismul preotului I. Beretz din Dudestii-Vechi (1851), cel al învățătorului pavlichian Iv. Uzun (1856) și cartea de rugăciuni sub îngrijirea preotului A. Kobucar (1860). Un rol important îl aveau învățătorii care totodată erau și cantori. În cadrul școlilor au fost tipărite manuale, ziare și chiar calendare. Din Vinga provin cei mai

multi intelectuali; aici a activat și învățătorul Joseph Rill, german de naționalitate. El a redactat și publicat la rugămintea episcopului Bonaz cartea "Balgarskotu provopisnji" (Ortografia limbii bulgare) în anul 1866 la Budapesta. Era vorba bineînțeles de bulgara pavlichiană, primul dialect bulgar fixat în scris, care ne ajută la cunoașterea bulgarei din sec. al XVII-lea. Pavlichienii nu au cunoscut influența slavonei din Biserica Ortodoxă Bulgară, nici a limbii ruse, de aici importanta dialectului lor. Sigur limba lor a cunoscut influențe. Întâi din croată, mulți din primii învățători și preoți fiind croați. Dar mai există influențe turcești, grecești, germane, maghiare și românești.

Dintre preoții care s-au dedicat păstoririi pavlichienilor amintim aici pe Blasius Kristofor Mili, care i-a adus în Banat pe cei din Duceștii-Vechi, rămânând alături de ei în cele mai grele vremuri, și pe Aloisius Milasevic care a scris (sau a pus să fie scrisă) în timpul păstoririi sale (1822-1865) istoria bisericii din Duceștii-Vechi ("Historia Domus"). Actualul preot la Ducești este Joannes Vasilcin (din 1984).

Primul cantor la Duceștii-Vechi a fost Verbay Toma (1774-1780). Cea mai mare pondere au avut-o cei trei muzicieni proveniți chiar din sat, cu numele Topcov: Vanju, Slav și Lac. Ei au asigurat muzica în biserică vreme de aproape un secol (1868-1965). În momentul de față cantor este Velcov Perku (din 1965).

Câteva considerații despre muzică la pavlichieni. Ei au preluat foarte multe de la popoarele în mijlocul cărora au trăit în Banat: astfel dansul popular "de doi" este luat de la români, multe melodii lumesti sunt de la sârbi, cântecele de nuntă de la maghiari iar melodiile bisericesti de la maghiarii și germanii bănățeni.

II. Obiceiuri și cântece legate de sărbătorile bisericesti

Despre cântarea religioasă a pavlichienilor trebuie spus că nu se cunosc cântece cu melodii originale. Textele sunt traduse din croată, maghiară sau germană și adaptate, mai mult sau mai puțin bine unor melodii provenind tot de la aceste popoare. Astfel cunoscutul cântec maghiar "Menybol az angyal" cântat de Crăciun, apare la pavlichieni ca "Ud nebu-j slezal...". Din cărțile cu cântece pavlichiene nici una nu are textul pus pe note, melodiile cântându-se după ureche, de generații; acest lucru este valabil și pentru "Katulicansku multivenu knjige" (Cărticică de cântece religioase catolice), cea mai nouă dintre ele apărută în 1988 sub îngrijirea părintelui Gheorghe Augustinov. Cu ajutorul ei am verificat exactitatea textelor. Pentru melodii am recurs la un "informator" dotat cu o frumoasă voce și o memorie iesită din comun: Velcov Pavel, de 33 de ani din Duceștii-Vechi.

Despre obiceiurile legate de sărbătorile bisericesti pe care le vom descrie pe scurt suntem informați de autorii menționați în bibliografie. Trebuie spus că aceste obiceiuri erau respectate cu strictețe încă acuma o jumătate de secol. Astăzi, după deceniile de comunism, dar și din cauza mentalităților din ce în ce mai "moderne" ele încep să se piardă.

Începem cu sărbătorile cele mai importante: Crăciunul, Pastele și cele ce aparțin de ele. Adventul (24 decembrie) care este de fapt începutul Anului Bisericesc la catolici și în același timp zi închinată părinților Adam și Eva. La pavlichieni această zi se numește "Babinden" și este și de post (chiar post negru). Se pregătesc următoarele bucate: prăjituri, pâine (colaci), sarmale, se taie păsări, e fierbe carnea de porc, cârnați. Într-un colac mare împodobit cu diverse figuri (spice de grâu, butoi cu vin) se pune un bănut. Se fac și colaci pentru a fi dați de pomână. Dulciurile pregătite sunt: turtite, prăjitură cu dovleac și cu mac. La Vinga se face un fel de baclava cu nuci și miere.

Seara la "Bădni vecer", cina este de post. Trebuie să fie nouă feluri de mâncare, toate produse în gospodărie: ciorbă de fasole, usturoi, miere, prune uscate, mere, gutui, brânză, dovleac la cuptor. Toți ai casei trebuie să guste din fiecare fel. La Vinga se face în plus peste prăjit.

Înainte de a aranja masa, bunica din casă ("baba") aduce paie rămășiță din ziua de Sf. Toma și o însiră pe jos, dar pune puțină și pe masă, acoperind-o cu fata de masă. La Vinga se pune și fân, precum și câte un câțel de usturoi în fiecare colț al mesei, de asemenea o cescută cu grâu verde. Toate acestea rămân pe masă până la Bobotează. Apoi se aprinde o lumânare și se "tămăiază" peste tot. Tămăia se pune ulterior pe un loc

înalt "pentru ca grâul să fie înalt".

Înainte de cină are loc o rugăciune în cor. Se bea tuică fiartă, apoi bătrânul case rupe colac și fiecare ia câte o bucată. Cel care va găsi bănutul "norocul e la el și el va fi cel care va conduce în casă tot anul care urmează". Bănutul se pune la biserică (în cutia pentru biserică) iar din colac se păstrează o bucată "pentru leac". Se fac urări de "Crăciun fericit", "Mult noroc" ș. a.

După cină tinerii se adună în grupuri pe la case. Bărbații joacă cărți, femeile povestesc, se cântă colinde etc. La miezul nopții toți merg la biserică și pe drum se cântă de asemenea colinde. La ora 12 punct, când tinerii sunt la liturghie, baba iese în stradă și urmărește ce fel de vânt adie, existând credința că astfel va adia vântul tot anul următor. Se mai crede și că în noaptea de Crăciun cailor orbesc, "de aceea nimeni nu are curajul să intre în grajd".

Când se întorc tinerii de la liturghie baba îi servește cu carne prăjită, cârnaț prăjit etc. Colindatul în această noapte este un obicei vechi. Băieții merg câte unul sau în grupuri, ducând cu ei o mică machetă a bisericii, cu iconițe și figurine înăuntru, simbolizând pe Isus în iesle, Sf. Iosif, vite, păstori. Ei merg din casă în casă iar gazdele le oferă bani, nuci, mere, dulciuri.

Nu vom descrie aici modul cum se desfășoară sceneta colindei (când se merge în grup). Menționăm doar că acum se cântă cântece vestind nasteria lui "Mesia".

Cântecul prezentat se cântă în timpul liturghiei; titlul (de fapt primul vers) se poate traduce "Cerul să ne binecuvânteze" (Nebu da rusi).

"Cerul să ne binecuvânteze/ Pe noi din înalțuri/ Numai pe Tine te asteaptă/ Fiecare suflet curat/ Vino Mântuitorule iubit".

Crăciunul (25 decembrie) se sărbătorește 2 zile, în fiecare din ele având loc câte două liturghii și vecernia. În prima din aceste zile nu se fac vizite, nu se înhamă cailor și nu se călătorește. Femeile nu îmbracă haine din cele mai noi, iar tinerii nu poartă podoabe. La prânz se servește curcan cu orez, friptură de găscă ș. a. În ziua a doua este Sf. Stefan, o zi mai veselă: se pot face logodne, sezători, petreceri cu muzică. În biserică au loc slujbe "pentru sănătate".

Cântecul pe care îl prezentăm se numește "Pastire staneti" (= primul vers). În traducere înseamnă "Treziti-vă păstori". Textul spune: "Treziti-vă păstori/ Repede să pornim/ Spre orasul Betlehem/ Până la umilele iesle/ Grăbiti-vă, grăbiti-vă/ Încă din această noapte/ Să ajungem acolo/ Laudă Domnului să-I aducem."

Ne vom referi acum la sărbătorile Pastelui incluzând aici și Floriile care tin de acesta. Duminica Floriilor este sărbătoare religioasă mare. Încă de sâmbătă se taie răchita (câte un băț pentru fiecare membru al familiei) care va fi sfântită a doua zi în timpul liturghiei. După slujbă se merge acasă cu răchita sfântită și se pune un băț la fiecare geam pentru a păzi casa de tot ce este rău. Răchita rămâne acolo până la Rusalii apoi se adună și se păstrează "pentru leac" și se tămăduiește cu ea prin casă când e mare furtună. La Vinga se pune un băț de răchită și la poartă pentru ca Dumnezeu să ferească pe cei ai casei de grindină și de necuratul.

Cântec de Florii: "Nas Kralj I Spasitelj da pusretimi".

"Pe Regele și Mântuitorul nostru/ Cu slavă și cu laudă să-I Întâmpinăm/ Toti credinciosii să cânte Hosana/ Cu fală Să-I slăvim în toate graiurile".

În Săptămâna Mare este post sever, mai ales Joia și Vinerea Mare.

De Joia Mare are loc marea Liturghie când clopotele bat până la înviere. Acum se cântă "Vaz tuja sveta tarpeza".

"La masa ta cea sfântă/ Doamne ne apropiem/ Cina cea de taină/ Pururea s-o slăvim/ Cina cea de taină/ Să trezească în noi iubirea/ Pentru această sfântă hostie/ Pie-ti multumim".

În Vinerea Mare este tot mare Liturghie, în timpul căreia clopotele continuă să bată. În semn de doliu se înlătură de pe altare toate ornamentele. În loc de clopote (care sunt oricum active) se bate "cu picioarele" (la Vinga cu "toaca"). La prânz, în loc să tragă clopotele, copiii fac ocolul satului strigând: "Oamenilor, oamenilor, acum e prânzul: amintiti-vă de Isus!".

După prânz se merge la cimitir unde se curăță mormintele. La Vinga se fierb ouă care se vor da de pomană la cimitir.

În biserică, într-un loc special se amenajează Mormântul Sfânt păzit de "soldati". La Duestii-Vechi acestia sunt băietii de însurat, îmbrăcați special în haine din pânză albastră. La Vinga paznicii sunt pompierii în uniformă, care se schimbă la fiecare jumătate de oră. Credinciosii au datoria de a se apleca (a îngenunche) asupra Sf. Mormânt pentru a-l săruta pe Isus.

La Liturghia din Vinerea Mare merge tot satul. Nu se lucrează, se tine post foarte strict (fără pâine, numai floricele și un pic de compot). Nu se înhamă cai la cărută (cei care încalcă vreo regulă riscă paralizia sau moartea).

În vremurile bune se rugau în grupuri la crucile de pe câmp și cântau dificilul cântec "Krastijane placeti". Noi avem ca exemplu cântecul "Vaz kriza za utida".

"Pe drumul crucii voi merge/ Căci numai acolo găsesc/ Linistea sufletească/ Acolo esti tu Sfântă Fecioară/ Îndurerată, de sulita care tre-a străpuns".

Trecem peste sâmbăta de Pasti pentru a ajunge la Pastele propriu-zis, care se sărbătorea 3 zile: duminica, luni și marti.

Duminica la ora 4 dimineata (în zilele noastre la 6 dimineata) se sfinteau bucatele ("concătă") care continea suncă fiartă, cârnați, ouă fierte, colac, sare și boia etc.

Deoarece nu încap toți în biserică se însiră pe rânduri pe aleea din fata bisericii. Preotul trece prin dreptul fiecărei femei și sfinteste cosul cu bucate. La Vinga acest fapt se petrece în timpul Liturghiei "mici" în biserică; bucatele se pun într-un batic nefolosit, nu în cos.

"Concata" se mânca la micul dejun și fiecare era obligat să guste din absolut tot ce se oferea. Ouăle se ciocneau. Nu existau felicitări reciproce. Se bea vin. Oasele și cojile de ouă care au fost sfintite se păstrau și se duceau la câmp sau la vie, sau se ardeau. În nici un caz nu se aruncau la gunoi. Un ou roșu se păstra. Dacă oul se desfăcea acest lucru însemna că va fi (curând) un bolnav în casă.

Toți mergeau la Liturghie. La Vinga se îmbrăcau cu cele mai bune haine. La Duestii-Vechi înainte de "slujba mică", sora celei logodite din casa respectivă, ducea logodnicului pălăria specifică portului pavlichian pentru a fi împodobită și purtată prima dată cu această ocazie. Sunt interzise dansul, înhămatul cailor și mersul în gostie. Copiii li se fac cadou ouă, pe care ei le ciocnesc sau înfig monede în ele.

A doua zi de Pasti e la fel ca prima. Sunt invitați la prânz tinerele și tinerii (de măritat și de însurat) și se încep primele hore.

A treia zi numai vârstnicii merg la Liturghie, nimeni nu lucrează și nici nu se merge la câmp.

Pentru Paste avem ca exemplu cântecul "Gulemu ij dnes veselji za nam krastjane".

"Astăzi este mare sărbătoare/ Pentru noi creștinii/ Că Mântuitorul așa cum a spus/ A biruit moartea cu învierea sa/ Aleluja, Aleluja/ Să ne bucurăm".

Dintre celelalte sărbători religioase de peste an mai prezentăm aici Rusaliile și Adormirea Maicii Domnului. Am ales Rusaliile fiindcă în această zi a avut loc coborârea Sf. Duh, iar Sf. Duh este patronul bisericii din Vinga.

Sărbătoarea durează 3 zile: duminică, luni și marti. De cu sâmbătă seara bab împodobeste portile și ferestrele cu flori de soc. Tot sâmbătă se tine post. Duminică au loc două liturghii. În fiecare casă este masă festivă; se mănâncă găscă, curcan sau miel fript (la Vinga). Nu se fac vizite, nu se înhamă caii, nu se fac alte treburi gospodărești. În ziua a doua se invită musafiri. A treia zi are loc o singură liturghie. Lucrul este interzis deoarece se crede că cel care lucrează în aceste trei zile va păți ceva rău.

Ca exemplu muzical prezentăm cântecul "Duse Sveti ila vaz nam".

"Duhule Sfânt/ Coboară asupra noastră/ Adu mângâierea/ Umple cu dumnezeiasca ta milă/ Inimile poporului tău".

Ultima sărbătoare pe care o prezentăm este Adormirea Maicii Domnului. În Duestii-Vechi se mai numeste și "Cele 2 săptămâni" căci la sfîntirea bisericii (1804), patroană fiind Maica Domnului, acest eveniment a fost sărbătorit vreme de 2 săptămâni.

Este o mare sărbătoare bisericască. Prânzul constă din găscă friptă, prăjituri, porumb fiert. La Vinga se duc lumânări împodobite cu struguri noi. Către seară cei din Vinga merg în procesiune într-un loc miraculos numit "la Durin". Noi prezentăm aici cântecul "Mario, Mario, milnu velikdence".

"Marie, Marie/ Floare înmiresmată/ Trandafir miraculos/ Fără spini, Marie/ Crin alb imaculat/ În Rai n-a existat/ O astfel de floare, Marie".

Bibliografie

- Castiov, Matei, Palcenete (pavlichiană si română), Editura Mirton, Timisoara, 1995.
Manea, Anton, Bresca 150 Gudini, (pavlichiană si română), Editura Helicon, Timisoara, 1997.
Metz, Franz, Te Deum laudamus, Editura ADZ, 1995.
Miletic, Ljubomir, Izsledvanija za balgarite v Sedmigradsko I Banat.
Telbizov, Carol; Vekova-Telbizova, M., Traditionen bit I cultura na banatskite balgari, Izdatelstvo na balgarskata Academia na naukite, Sofia, 1963.
*** Katulicanski Kalendar 1996, 1997, 1998, 2000.
*** Molitvena Kniga (editat prt. Gheorghe Augustinov).